

Мадрига Денис Олександрович,
аспірат освітньої програми 051 "Економіка",
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника

Madryha Denys, Postgraduate of the
Educational Program 051 "Economics", Vasyl
Stefanyk Precarpathian National University,
<https://orcid.org/0009-0006-7508-356X>

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИКІВ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА
КОНЦЕНТРОВАНИМИ КОРМАМИ
CONCEPTUALIZATION OF THE PRINCIPLES OF PROVIDING LIVESTOCK PRODUCTS
PRODUCERS WITH CONCENTRATED FEED**

Мадрига Д. О. Концептуалізація засад
забезпечення виробників продукції
тваринництва концентрованими кормами.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 158 – 164.

Madryha D. Conceptualization of the principles
of providing livestock products producers with
concentrated feed. *Ukrainian Journal of Applied
Economics and Technology*.
2023. Volume 8. № 3, pp. 158 – 164.

Вивчено ситуацію та умови, які виникли в територіальних громадах і регіонах під час воєнного режиму, виробників продукції тваринництва концентрованими кормами, висвітлено роль держави у регулюванні процесів кормовиробництва. Подано визначення сутності ринку кормів, наведено їхню класифікацію й різновиди. Проаналізовано виробників комбікорму та кормових добавок. Ідентифіковано проблеми, які стоять перед учасниками ринку кормів для тварин в Україні, зокрема виробниками продукції в галузях сільськогосподарського тваринництва. Доведено, що органічне сільське господарство сприяє збільшенню обсягів виробництва та позитивно впливає на довкілля. Встановлено, що ефективно виробництво та постачання кормами в Україні можливе лише за умови ефективного та повноцінного ринку. Звернено увагу на важливості правильного підбору корму для тварин. Виокремлено основні напрямки державної підтримки тваринництва, а зокрема: стратегічні, середньострокові, екологічні, інвестиційні, економічні, природно-кліматичні.

Ключові слова: концептуалізація; корми; кормовиробництво; ринок кормів; тваринництво.

The article conceptualizes the principles, outlines the issues, and identifies directions for providing animal producers with concentrated animal feed. The state's role in regulating feed production processes is highlighted, encompassing strategic, medium-term, ecological, investment, economic, and natural-climatic support. The article defines the feed market's essence as a system of organizational and economic relations between production and consumption entities involving agreements on the purchase and sale of feeds, as well as their classification and varieties. The aim of the research is a conceptual analysis of the situation in animal husbandry and the determination of possibilities for further industry development. Literary studies, information from scientific journals, and the author's direct research serve the article's purpose. The subject of the study is the formation of economic relations within the scope of feed production in Ukraine and the Polish experience. Producers of compound feed and feed additives have been analyzed. Problems facing participants in the animal feed market in Ukraine are identified, particularly producers in agricultural animal husbandry sectors. It is proved that organic farming contributes to increased production volumes and positively impacts the environment. It has also been found that effective feed production and supply in Ukraine are only possible with an efficient and complete market. Various risks associated with industrial production of animal products are considered, including economic, ecological, volatility-related, and risks related to public health. It has drawn attention to the importance of the correct selection of feed for animals. The main directions of state support for animal husbandry are highlighted: strategic, medium-term, ecological, investment, economic, natural, and climatic. The results of the research indicate that feed production is significant in the feed market since ensuring a balanced diet with essential vitamins and minerals is crucial for animal nutrition and for providing the animal husbandry sector with proper feeds.

Keywords: conceptualization; feed; fodder production; feed market; animal husbandry

Вступ

Тваринництво на сьогодні є галуззю економіки, основна функція якої в економічному плані це забезпечення харчовими продуктами, а також постачання в інші галузі сировини для перероблення. У соціальному плані варто виділити гуманне утримання сільськогосподарських тварин, що, зокрема, є також і важливим питанням політики ЄС у частині стандартів з утримання тварин, зменшення негативного впливу сільського господарства на навколишнє середовище, здорового та безпечного для тварин виробництва продуктів харчування [10], тобто впровадження засад сталого, соціально відповідального господарювання.

Сучасний стан тваринництва та воєнні дії в Україні не відповідають потребам населення та переробної промисловості у забезпеченні, зокрема, м'ясом. За твердженням І. Б. Яців і С. Ф. Яців, результатом цього явища є недостатня пропозиція м'ясопродуктів вітчизняного виробництва, що має вплив на рівень їхнього споживання населенням, який є значно нижчим за мінімальні нормативні показники [22, с. 4]. Дослідження показали, що тваринництво дає змогу найбільш раціонально використовувати непридатні для землеробства луки і пасовища, а гній з тваринницьких ферм є цінним добривом для підвищення родючості ґрунтів. Для годівлі тварин

використовують не тільки спеціально вирощені рослинні корми, а й різноманітні відходи зернового господарства, технічних і баштанних культур, овочівництва тощо. Отже, тваринництво перебуває в тісному взаємозв'язку з рослинництвом і саме від їхнього ефективного поєднання залежить стійке та щораз більше виробництво у сільському господарстві.

Проблемі розвитку тваринництва в Україні та ефективності функціонування галузі присвячені наукові дослідження С. П. Азізова, В. І. Аранчій, С. Боярчук, І. С. Воронецької, Н. В. Гой, М. В. Зубця, С. М. Кваші, О. О. Корнійчука, М. Й. Маліка, О. М. Рибаченко, П. Т. Саблука, Н. А. Спринчук, І. І. Петриченко, Л. І. Подобеда, І. С. Трончука, О. Г. Шпикуляка та ін. Проте, попри наявність значної кількості наукових праць у цьому напрямі, питання становлення і розвитку тваринницької галузі не втрачають своєї актуальності й, зокрема, варто виділити концептуалізацію засад забезпечення виробників продукції тваринництва концентрованими кормами, з економічної точки зору її слід адаптувати до сучасних реалій.

Від стану тваринницької галузі безпосередньо залежить продовольча безпека країни, яка визначається розвитком галузі кормовиробництва [11].

До факторів, що впливають на зниження рівня виробництва кормів, належать нестабільна економічна ситуація; негативні фактори і основні загрози, пов'язані зі зниженням поголів'я, низька купівельна спроможність компаній-споживачів і фермерських господарств і відсутність державної підтримки для тваринників [3, с. 193].

Причинами зменшення кормовиробництва є нестача кормозбиральної техніки [15], незрозумілість у виборі варіанту технології та оптимізації поточних витрат і недотримання умов раціонального землекористування. Проте щодо кількості кормів на ринках, то вони мають тенденцію до зростання шляхом поглиблення відносин з господарствами-виробниками аграрної та промислової продукції та розширення торгово-економічних відносин [18, с. 233].

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є концептуальний аналіз ситуації, що склалася у тваринництві і визначення можливостей подальшого розвитку галузі.

Об'єктом дослідження є формування економічних відносин у межах галузі кормовиробництва України та польського досвіду.

Під час написання статті застосовано монографічний метод – для вивчення явищ, процесів і виявлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку кормовиробництва; системності – для окреслення українського та польського досвіду особливостей кормів і кормових ресурсів; узагальнення результатів і формування висновків про подальший стан кормовиробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Твердження, що кормовиробництво включає виробництво кормів на орних землях і природних кормових угіддях для забезпечення потреб тваринництва, оскільки їхнє виробництво і заготівля окреслюють не лише виведення нових сортів, але й дослідження взаємодії ґрунту, рослин і тварин, зберігання, згодовування кормів та ін. [7] є найбільш актуальним і поширеним.

А. О. Бабиць та А. А. Побережна доводять, що тваринництво є ефективним, коли воно вповні забезпечено кормами [7].

Під поняттям «корми для тварин» розуміють категорію харчових продуктів, які виробляють і розроблені для споживання різними тваринами, (свійська птиця, жуйні, свині і водні), які виготовляють за допомогою змішування матеріалів з високим вмістом поживних речовин, включаючи сіно, силос, солону, пророслі зерна, олії та бобові [4].

Під поняття концентрованих кормів розуміють зернові корми і відходи їхнього промислового перероблення, які вміщують багато цінних поживних речовин і вітаміни В і Е [5]. Концентрати користуються попитом для харчування як добавка до раціону жуйних тварин, велику частку займають і у раціонах свиней, а для птиці – вони є основним кормом [5]. У раціон ВРХ мають входити всі поживні інгредієнти різних видів кормів: зелений корм, сіно, силос, коренеплоди, баштанні, гілкові корми та концентрати.

Практика країн-членів ЄС довела, що розвинений і добре інституціоналізований ринок кормів є головною умовою для гарантування продовольчої безпеки країни та розвитку подальшого експортного потенціалу. Ринок кормів – це система організаційно-економічних відносин суб'єктів виробництва і споживання зі здійснення угод щодо купівлі-продажу кормів. Відносини на конкурентних засадах й опосередковані вартісно, оскільки ринок (за процесним підходом) – це відносини стейкхолдерів (економічних агентів) в організації щодо здійснення транзакцій купівлі-продажу товару (кормів), які будовані на конкурентних засадах і опосередковані вартісно через механізм ціноутворення.

У забезпеченні виробників продукції тваринництва концентрованими кормами важливу роль відіграє правильне харчування тварин і режим годівлі. Правильне харчування худоби

залежатиме від якості та поживності концентрованих кормів, які доповнюють харчування грубими кормами.

Переваги концентрованих кормів для ВРХ: відповідають за скорочення періоду відгодівлі та за забезпечення білком і мінеральними речовинами; поліпшення якості її молока і позитивного впливу на її плодючість (для молочних тварин) і подальший смак м'яса; зміцнюють організм тварин поживними речовинами; покращуються здоров'я та самопочуття тварин; ефективне функціонування ферми; правильне формування компонентного складу комбікормів для ефективною годівлі тварин.

Важливість правильно підбраного корму для тварин подано на рис. 1. Оскільки для правильної годівлі ВРХ їхній раціон варто збагатити ще і якісними підкормовими сумішами, які включатимуть необхідну порцію вітамінів, а взимку ВРХ потребуватиме ще і свіжого сіна для повноцінного набирання ваги.

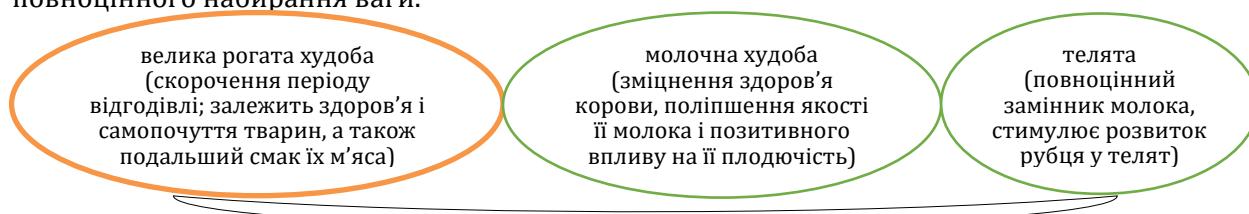

Рис. 1. Важливість правильно підбраного корму для тварин

Джерело: власна розробка автора.

Для правильного розуміння поняття «корми» варто відзначити, що вони є різними для різних категорій тварин та із обов'язковим включенням вікових особливостей, а, зокрема, для: великої рогатої худоби (жуйні): з них молочних порід, м'ясних порід і телят (для покращення росту великої рогатої худоби на всіх етапах її життя); свиней (оскільки до біологічних особливостей свиней можна віднести високу плодючість, короткий ембріональний період розвитку, скороспілість, всеїдність і добру окупність кормів); свійської птиці, хутрових і м'ясоїдних звірів.

Доведено, що доступність кормів різних видів не однакова за рахунок того, що для жуйних основою є соковиті та грубі корми та вони можуть обходитися без кормів тваринного походження і концентратів, для свиней та птиці здебільшого концентрати та соковиті корми та корми тваринного походження, а для хутрових і м'ясоїдних звірів корми тваринного походження [6].

Вивчаючи організаційні засади кормовиробництва, слід звернути увагу на те, що сільськогосподарські виробники, а саме виробники продукції тваринництва можуть використовувати концентровані корми як власного виробництва, так і купувати їх.

На сьогодні в Україні зареєстровано багато виробників комбікорму та кормових добавок, деяких наведемо у табл. 1.

Таблиця 1. Виробники комбікорму та кормових добавок

Назва підприємства	Види діяльності, товари та послуги
АБО-МІКС ТОВ – Коломия	Виробництво комбікормів для птиці, ВРХ, свиней, свиначства. Зберігання та заготівля зерна.
АГРОКОРМ ТЗОВ	Оптова і роздрібна торгівля кормовими добавками, ветеринарними препаратами, дезінфекційними засобами.
ТЗОВ АГРОТЕХНІКА	Комбікорми, премікси для сільськогосподарських тварин, птахів, риб корми, премікси для домашніх тварин.
Завод преміксів і комбікормів ТМ Плахтянські корми	Бленди, премікси, білково-вітамінні добавки. Препарати вітамінів ін'єкційні хлористі.
Романенко СПД	Глибке перероблення кукурудзи і отримання з неї харчових і кормових продуктів.
АГРАРНЕ ТОВ ВЕЛЕС – ТАШКИ	Видобування та перероблення сапонітової глини (мінерал сапоніт), яка є сировиною для виробництва кормових добавок для всіх видів тварин і птиці та консервантів кормів і зерна
ПП ФЕНІКС АГРО – Умань	Постачання кормів і кормових добавок, зернотрейдинг і постачання мінеральних добрив.
WALDER ТОВ – Київ	Реконструкція старих комбікормових підприємств з установкою АСУ ТП для приготування комбікормових сумішей.
АВАНТ ТОВ	Виробництво комбікорму.
АГРО-ОВЕН ПІДРОЗДІЛ	Виробництво комбікорму.
АБЦ ХАНСЕН – Україна	Комбікормові заводи.
АГРОХОЛДІНГ АВАНГАРД	Виробництво комбікормів для птиці.

Сформовано на основі джерела: [1].

Групи виробників кормів здебільшого пропонують широкий асортимент продукції для тварин різного віку. Запропоновані ними корми та суміші зроблені, щоб повністю задовольнити всі харчові потреби тварин і включають у себе оптимальний підбір білків, жирів, вуглеводів, сирової клітковини, вітамінів і мінералів.

Оскільки органічне сільське господарство сприяє збільшенню обсягів виробництва та позитивно впливає на довкілля, воно також дає можливість зменшити використання хімічних добрив і пестицидів, що знижує негативний вплив на довкілля та знижує ризики виникнення хвороб [19].

Оцінюючи стандарт з дотримання органічного законодавства України у частині кормовиробництва, треба враховувати вимоги щодо проведення сертифікації виробництва органічної продукції в галузі тваринництва, оскільки органічний корм – це речовина або продукт (добавки), які отримані в результаті органічного виробництва та призначені для годування тварин, відповідно до вимог стандартів [14].

На сьогодні існують також вимоги до органічного виробництва перероблених кормів у частині: використання методів виробництва як (біологічних, механічних, фізичних); мінімального застосування кормових добавок і допоміжних засобів (за виключенням, коли це треба для технологічних або зоотехнічних потреб чи для конкретних цілей годівлі або передбачено вимогами стандартів з виробництва органічних кормів) [14].

Оскільки органічне сільське господарство сприяє збільшенню обсягів виробництва та позитивно впливає на довкілля, воно також дає можливість зменшити використання хімічних добрив і пестицидів, що знижує негативний вплив на навколишнє середовище та збавляє ризики виникнення хвороб [19].

За твердженням О. М. Рибаченка, І. С. Воронецької, Н. А. Спринчук та О. О. Корнійчук, основними перевагами і стимулами для розвитку органічного кормовиробництва в Україні є такі: підсилення агроекологічного значення люцерни як кормової культури; основні капіталовкладення у виробництво з неї кормів припадають на перший рік росту рослини, а економічний ефект – досягається впродовж кількох років; через порівняно дешевий корм з неї чи інших багаторічних трав виробники можуть досягти зниження витрат на корми, а це призведе до зниження ціни на готову органічну продукцію [13].

О. В. Нікішина, досліджуючи стратегічні завдання розвитку зовнішньої торгівлі та регуляторні заходи на ринках комбікормової продукції (КП), на перший план висуває:

- забезпечення конкурентоспроможності української КП на внутрішньому та зовнішньому ринках [20, с. 5], а зокрема: зростання якості продукції, зменшення коефіцієнта конверсії корму; диверсифікація асортименту КП, розвиток вторинного виробництва комбікормів; упровадження передових інноваційних технологій кормовиробництва;
- зростання експорту вітчизняних преміксів і КП з високою доданою вартістю;
- поетапне зменшення імпорту компонентів комбікормів в Україну [9, с. 28].

Оптимістична стратегія розвитку ринку кормів, на думку І. І. Петриченко, має включати: залучення інвестиційних ресурсів, введення інновацій, диверсифікацію та диференціацію виробничих напрямів, розширення обсягів виробництва, інтеграцію вітчизняного ринку кормів у світовий простір, стійкі конкурентні переваги, контроль безпечності та якості; упровадження «зелених» технологій виробництва; розвиток інфраструктури ринку; удосконалення та гармонізацію нормативно-правового забезпечення; зміни фіскальної політики та ін. [11, с. 85].

Щодо державної підтримки галузі тваринництва, то вона має бути також націлена на створення необхідних державних резервів з тваринницькою продукцією та на зменшення інтенсивного використання земельних ресурсів, оскільки потенційні можливості галузі тваринництва, а, зокрема, і кормовиробництва потребують додаткової уваги з боку держави (рис. 2).

У Польщі питання щодо розведення та збереження генетичних ресурсів худоби, оцінки їхньої корисної цінності та генетичної оцінки та контролю за розведенням і відтворенням тварин регулює Закон Польщі «Про організацію розведення та відтворення сільськогосподарських тварин» [16].

Вивчаючи питання державного стимулювання виробництва зернобобових культур для внутрішнього перероблення та споживання в Україні, О. В. Нікішина запропонувала ввести систему вимог та обмежень, основу на дворівневому механізмі, де I-й рівень включатиме погектарні дотації аграріям для виробництва зернобобових культур на фіксованій посівній площі; II-й рівень – компенсацію виробникам продукції тваринництва різниці між ціною збалансованої та звичайної КП [9, с. 34].

Графічно можна розглянути різні види ризиків, пов'язаних з промисловим виробництвом продукції тваринництва, які зображені на рис. 3.

Економічні ризики можуть бути пов'язані із забезпеченням стану здоров'я тварин (як основних засобів підприємств), через споживання якісного складу компонентів кормів, які мають негативний вплив на ступінь засвоєння кормів та опірності тварин до захворювань; кризовими умовами воєнного часу, оскільки малі фермерські господарства формують

специфічні, ефективні щодо підприємницької діяльності спроможності і є найбільш мобільними у частині здатностей відновити бізнес [2, с. 32], результативно діяти в умовах граничних ризиків для гарантування продовольчої безпеки громади, а цим і забезпечувати засади сталого розвитку територій, де вони провадять свою діяльність [8].

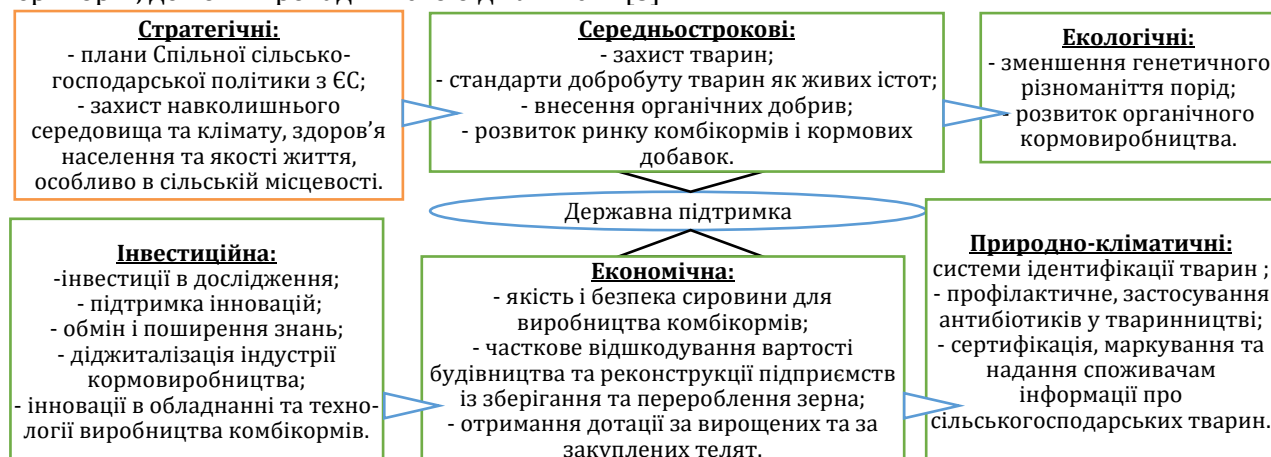

Рис. 2 Напрямки державної підтримки тваринництва *

*Джерело: власна розробка автора.

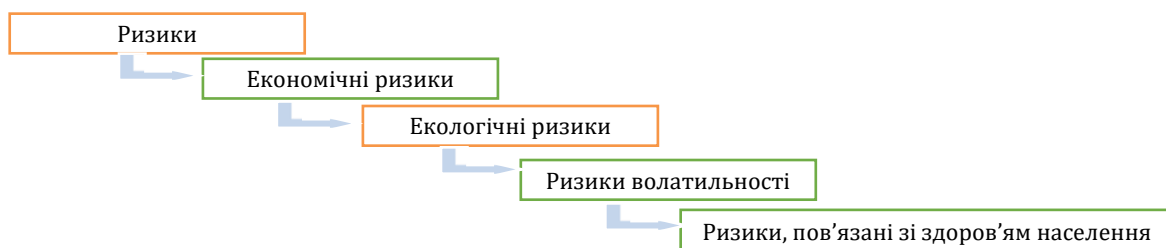

Рис. 3. Ризики в організації промислового виробництва продукції тваринництва

*Джерело: власна розробка автора.

Екологічні ризики, на думку В. Ф. Петриченка та О. В. Корнійчука, включатимуть зусилля селекціонерів, спрямовані на створення системи адаптованих до різних умов, високопродуктивних, стійких до патогенів, екологічних стресів, з підвищеною симбіотичною активністю сортів [12, с. 8-9]. Екологічні ризики у кормовиробництві включатимуть також дотримання стандартів гігієни.

Виклики волатильності включатимуть те, що зміна ціни на сировину для кормовиробництва значно перешкоджатиме зростанню ринку кормовиробництва [21, с. 5], оскільки високі капіталовкладення у кормовиробництво будуть причиною для зростання ринку.

Ризики, пов'язані із здоров'ям населення, включатимуть напрями щодо запобігання надмірного і найчастіше профілактичного характеру у застосуванні антибіотиків у тваринництві.

Для порівняння, у Польщі діють спеціальні вимоги до господарств, які виробляють корми для власних потреб або закуповують корми для потреб власного господарства. Кормовиробники мають бути внесені до реєстру суб'єктів господарювання на ринку кормів повітового ветеринарного лікаря та зобов'язані виконувати вимоги щодо гігієни кормів, які зобов'язують фермерів до виробництва і зберігання кормів у чистих і сухих умовах, захищених від доступу шкідників; утримання контейнерів і транспортних засобів у чистоті та дезінфекції; оновлення та зберігання протягом трьох років на фермі облікової документації [23].

Одним з основних економічних аспектів досліджуваного питання є аналіз витрат на корми. Аналізуючи, зокрема, витрати на корми, слід відзначити, що вони займають, залежно від виду тварин, від 40% до 60 % і навіть більше у структурі витрат на виробництво продукції тваринництва, отже від системи забезпечення кормами, зокрема концентрованими, залежить собівартість продукції тваринництва, а отже рентабельність її виробництва. Як зазначає колектив авторів [17, с. 217], значна частка собівартості продукції тваринництва, яку вирощують за інтенсивними або напів інтенсивними технологіями, припадає саме на корми.

Доведено, [3, с. 193] що факторами впливу на цінову політику кормовиробництва є вартість основних засобів виробництва та енергоносіїв, зміни доходів населення та напрям споживацького попиту на продукцію тваринництва, ціна на сировину для виготовлення комбікормів і преміксів, обсяги експорту та імпорту комбікормів і преміксів, попит на корми на внутрішньому ринку.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Вивчення основних груп виробників концентрованих кормів (покупних) дало нам змогу зосередитися свою увагу на основних видах кормів, питаннях і проблемах їхньої реалізації.

Доведено, що конститутивними факторами розширення ринку кормовиробництва є збільшення попиту на м'ясо та товари тваринного походження (шляхом усвідомлення споживачами позитивного впливу на здоров'я як джерела різноманітних поживних речовин) і зростання промислового виробництва продукції тваринництва, а це, своєю чергою, сприятливо впливатиме на формування попиту на корми для тварин.

Література

1. Agrocatalog.info. URL: <https://agrocatalog.info/ua/activity-companies/agrohimia-biozahist-stimulatori-dezinfekcia/kombikormi-ta-kormovi-dobavki/179/>.
2. Balaniuk I., Shelenko D., Shpykuliak O., Sas L., Cherneviy Y., Diuk A. Determinants of performance indicators of agricultural enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2023. Vol. 45. No. 1. P. 29-41. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2023.04>. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/index>.
3. Воронєцька І.С., Кравчук О.О., Петриченко І.І., Спринчук Н.А., Корнійчук Г.В. Результативність діяльності внутрішнього ринку кормів в Україні. *Корми і кормовиробництво*. 2020. Випуск 90. С. 191-204. DOI: <https://doi.org/10.31073/kormovurobnytstvo202090-17>.
4. Global Animal Feed Market-Industry Trends and Forecast to 2030. Data Bridge. URL: <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-animal-feed-market>.
5. Концентровані корми. Тваринництво. Догляд за тваринами. Сайт спеціальне тваринництво. URL: http://specanimal.xp3.biz/animal1_4.php.
6. Концентровані корми у тваринництві. Agro story. URL: <https://agrostory.com/ua/info-centre/zivotnovodstvo/kontsentririvannye-korma-v-zhivotnovodstve/>.
7. Бабич А.О., Побережна А.А., Дзюба І.М., Жуковський А.І., Железняк М.Г. Кормовиробництво. Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-3699>.
8. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Шеленко Д.І., Дюк А.А., Морозова А.М. Фермерські господарства як чинник розвитку сільських територій. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 199-206. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-29>. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/ujae_2023_r02_a29.pdf.
9. Нікішина О.В. Ефективність механізмів стимулювання експорту борошномельної та комбікормової продукції. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 4(24). С. 25-34.
10. Nowa strategia «Od pola do stołu» zapewni nam lepszą żywność. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20211014IPR14914/nowa-strategia-od-pola-do-stolu-zapewni-nam-lepsza-zywnosc>.
11. Петриченко І.І. Стратегічні альтернативи розвитку ринку кормів України. 2014. С. 77-87. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pav_2014_26_14.pdf.
12. Петриченко В.Ф., Корнійчук О.В. Стратегія розвитку кормовиробництва в Україні. *Корми і кормовиробництво*. 2012. Випуск 73. С. 3-10.
13. Рибаченко О.М., Воронєцька І.С., Спринчук Н.А., Корнійчук О.О. Організаційно-економічні передумови розвитку органічного кормовиробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2013. № 10. С. 33-42.
14. Сертифікація виробництва кормів. Органік стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/services/inspectionandcertification/aminal-feed>.
15. Саблука П.Т., Мазоренка Д.І., Мазнева Г.Є., Месель-Веселяк В.Я., Шпикуляк О.Г., Саблук Р.П., Воскобійник Ю.П. Технології та нормативи витрат на вирощування кормових та зернофуражних культур. Наукове видання. Київ: 2009. 754 с.
16. Ustawa o organizacja hodowli i rozród zwierząt gospodarskich. 10 grudnia 2020 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-organizacja-hodowli-i-rozrod-zwierzat-gospodarskich-19068424>.
17. Шаріло Я., Вдовенко Н., Боярчук С., Герасимчук В., Коновалов Р. Інструментарій регулювання ринку кормів у контексті забезпечення конкурентоспроможності та розвитку сільських територій. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 216-227. DOI: 10.35774/econa2022.02.216.
18. Шпикуляк О.Г., Саблук П.Т., Перегуда В.Л., Білоусько Я.К. Економіка виробництва та використання кормів в Україні: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. С. 233-264.
19. Шпикуляк О.Г., Беженар І.М., Білокіна І.Д. Сучасні тенденції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі і фермерських господарствах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. №(8). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>.
20. Шпикуляк О.Г., Воскобійник Ю.П., Овсянніков О.В. Формування конкурентоспроможності в аграрній економіці. *Агроінком*. 2007. № 9-10. С. 4-8.
21. Шпикуляк О.Г., Шеленко Д.І., Алексеєва О.В., Ксенофонтowa К.Ю., Суховій А.І. Роль ринку і підприємництва у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 20. С. 3-12. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/617/624>.
22. Яців І.Б., Яців С.Ф. Регіональний ринок м'яса: ефективне функціонування і перспективи розвитку: монографія. Львів, 2008. 184 с.
23. Wytyczne dotyczące wdrażania niektórych przepisów rozporządzenia (WE) nr 183/2005 ustanawiającego wymagania dotyczące higieny pasz. URL: <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2019-225-1,69202404.html>.

References

1. Agrocatalog.info. [Agrocatalog.info]. Available at: <https://agrocatalog.info/ua/activity-companies/agrohimia-biozahist-stimulatori-dezinfekcia/kombikormi-ta-kormovi-dobavki/179/>.
2. Balaniuk, I., Shelenko, D., Shpykuliak, O., Sas, L., Chernevii, Y., Diuk A. (2023). «Determinants of performance indicators of agricultural enterprises». *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Vol. 45. No. 1. pp. 29-41. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2023.04>. Available at: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/index>.
3. Voronets'ka, I.S., Kravchuk, O.O., Petrychenko, I.I., Sprynchuk, N.A., Kornijchuk, H.V. (2020). «Effectiveness of the domestic feed market in Ukraine». *Kormy i kormovyrobnytstvo*. Issue 90. pp. 191-204. DOI: <https://doi.org/10.31073/kormovyrobnytstvo202090-17>.
4. Global Animal Feed Market–Industry Trends and Forecast to 2030. Data Bridge. [Global Animal Feed Market–Industry Trends and Forecast to 2030. Data Bridge]. Available at: <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-animal-feed-market>.
5. Kонтсентровани кормы. Тварыннытство. Догляд за тварынамы. Сajt спeціаль'не тварыннытство. [Concentrated feeds. Animal husbandry Animal care. Site special animal husbandry]. Available at: http://specanimal.xp3.biz/animal1_4.php.
6. Контсентровани кормы у тварыннытстві. Agro story. [Concentrated fodder in animal husbandry. Agro story]. Available at: <https://agrostory.com/ua/info-centre/zivotnovodstvo/kontsentriruvannye-korma-v-zhivotnovodstve/>.
7. Babych, A.O., Poberezhna, A.A., Dziuba, I.M., Zhukovs'kyj, A.I., Zhelezniak, M.H. (2014). *Kormovyrobnytstvo. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. [Fodder production. Encyclopedia of Modern Ukraine]. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrainy. Kyiv. Ukraine. Available at: <https://esu.com.ua/article-3699>.
8. Malik, M.J., Shpykuliak, O.H., Shelenko, D.I., Diuk, A.A., Morozova, A.M. (2023). «Farms as a factor in the development of rural areas». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*. Vol 8. № 2. pp. 199-206. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-29>. Available at: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/ujae_2023_r02_a29.pdf.
9. Nikishyna, O.V. (2014). «Effectiveness of mechanisms for stimulating the export of flour and feed products». *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*. № 4(24). pp. 25-34.
10. Nowa strategia «Od pola do stołu» zapewni nam lepszą żywność. [Nowa strategia "Od pola do stołu" zapewni nam lepszą żywność]. Available at: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20211014IPR14914/nowa-strategia-od-pola-do-stolu-zapewni-nam-lepsza-zywnosc>.
11. Petrychenko, I.I. (2014). *Stratehichni al'ternatyvy rozvytku rynku kormiv Ukrainy*. [Strategic alternatives for the development of the feed market of Ukraine]. pp. 77-87. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pav_2014_26_14.pdf.
12. Petrychenko, V.F., Kornijchuk, O.V. (2012). «Strategy for the development of fodder production in Ukraine». *Kormy i kormovyrobnytstvo*. Issue 73. pp. 3-10.
13. Rybachenko, O.M., Voronets'ka, I.S., Sprynchuk, N.A., Kornijchuk, O.O. (2013). «Organizational and economic prerequisites for the development of organic fodder production in Ukraine». *Ekonomika APK*. № 10. pp. 33-42.
14. Sertyfikatsiia vyrobnytstva kormiv. Orhanik standart. [Certification of fodder production. Organic standard]. Available at: <https://organicstandard.ua/services/inspectionandcertification/animal-feed>.
15. Sabluka, P.T., Mazorenka, D.I., Maznieva, H.Ye., Mesel'-Veseliak, V.Ya., Shpykuliak, O.H., Sabluk, R.P., Voskobijnyk, Yu.P. (2009). *Tekhnologii ta normatyvy vytrat na vyroschuvannia kormovykh ta zernofurazhnykh kul'tur*. [Technologies and cost standards for the cultivation of fodder and fodder crops]. Naukove vydannia. Kyiv. Ukraine.
16. Ustawa o organizacja hodowli i rozród zwierząt gospodarskich. [Law on organization of breeding and breeding of livestock]. December 10, 2020. Available at: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/organizacja-hodowli-i-rozrod-zwierzat-gospodarskich-19068424>.
17. Sharylo, Ya., Vdovenko, N., Boiarchuk, S., Herasymchuk, V., Konovalov, R. (2022). «Toolkit for regulating the feed market in the context of ensuring competitiveness and development of rural areas». *Ekonomichnyj analiz*. Vol 32. № 2. pp. 216-227. DOI: 10.35774/econa2022.02.216.
18. Shpykuliak, O.H., Sabluk, P.T., Pehuda, V.L., Bilous'ko, Ya.K. (2010). *Ekonomika vyrobnytstva ta vykorystannia kormiv v Ukraini*. [Economics of feed production and use in Ukraine]. NNTs IAE. Kyiv. Ukraine.
19. Shpykuliak, O.H., Bezhenar, I.M., Bilokinna, I.D. (2023). «Toolkit for regulating the feed market in the context of ensuring competitiveness and development of rural areas». *Problemy suchasnykh transformatsij. Serii: ekonomika ta upravlinnia*. № (8). Available at: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>.
20. Shpykuliak, O.H., Voskobijnyk, Yu.P., Ovsiannikov, O.V. (2007). «Formation of competitiveness in the agrarian economy». *Ahroikom*. № 9-10. pp. 4-8.
21. Shpykuliak, O.H., Shelenko, D.I., Alieksieieva, O.V., Ksenofontova, K.Yu., Sukhovij, A.I. (2022). «The role of the market and entrepreneurship in ensuring the sustainable development of rural areas». *Ahrosvit*. № 20. pp. 3-12. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/617/624>.
22. Yatsiv, I.B., Yatsiv, S.F. (2008). *Rehional'nyj rynek m'iasa: efektyvne funktsionuvannia i perspektyvy rozvytku*. [Regional meat market: effective functioning and development prospects]. L'viv. Ukraine.
23. Wytyczne dotyczące wdrażania niektórych przepisów rozporządzenia (WE) nr 183/2005 ustanawiającego wymagania dotyczące higieny pasz. [Wytyczne wyznaczające włączenia wyżęzyce przyszkiej órzyławie (WE) nr 183/2005 ustanawiającego wymagania zężyce higiny pasz]. Available at: <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2019-225-1.69202404.html>.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2023 р.